

Presentatie Woordenboek van de Gelderse Dialecten, Riviereengebied

Goeiemiddag, hier ien 't Openluchtmuseum ien Aorum. We zien hier vandaag bee-en um 't Dialectwoordenboek van 't Rivieregebied over 't huus vur te stelle. Ien di wordeboek over 't huus staon nie alleen alle dialectwoorden vur de ruimtes ien en huus en de meubels, mar ok wördt alles verteld over de bouw van en huus, den hof um 't huus, 't li.cht ien huus en nog veul meer. Wiejer zien ien 't boek verhaole van de mi.nse die megewaerkt hebbe aon 't woordenboek opgenome.

En vurbeeld is 't verhulje van de familie van de Kraaikamp uut Ingen die 't volgende schrieve beej de komst van 't elektrisch li.cht:

“In de Tielse Courant van 27 augustus 1923 stond uitvoerig vermeld dat op 24 augustus de elektrische verlichting in gebruik werd genomen. Mijn vrouw die toen negen jaar was, vertelde dat zij bij haar thuis als eerste het knopje had mogen omdraaien. Er was groot feest op het dorpsplein waar de straatverlichting werd ontstoken. Hierna liet het harmoniegezelschap 'Kunst na arbeid' vanuit de verlichte muziekten zijn lustige tonen over het Dorpsplein klinken. Daarna ging men naar de zaal van het dorpscafe van de heer Van Esterik waar de heer Hol, wethouder en de heer Griffioen van de PGEM toepasselijke toespraken hielden.”

't is moi-j um te zien daa dinge die vur oons noow heel gewoon geworre zien, zoas 't elektrisch li.cht, vör mi.nse ien daan tied heel bijzonder waore. Toch waore d'r ok verhaole over de aengst die d'r vur 't elektrisch li.cht was. Hier en vurbeeld van van de heer De Fockert uut Herwijnen:

“Aan het andere eind van de straat waar ik nu woon, is vrijwel direct nadat het huis op het elektriciteitsnet was aangesloten (1925) een dodelijk ongeluk gebeurd. Een zoon van de bewoners zou zelf een lichtpuntje aanleggen in de hooiberg. Hij kwam echter om het leven doordat de fitting onder spanning kwam te staan. U kunt begrijpen wat

voor een schrik dit in een kleine dorpsgemeenschap teweegbracht, temeer daar nog een aantal woningen aangesloten moest worden.”

As laeste worre d'r ien 't boek bijzondere dinger over 't laeve van vroeger uutgwaarkt. En vurbeeld zien de schorsteenkleedjes die vroeger um de boezem hinge. Deez kleedjes waore in het Rivieregebied 15 cm breed en waore gemakt van ketoen of linne. Ook gaof 't gehaökte en geka.ntkloste kleedjes. Op bijzondere da.ge, me kersmis of paose wiere andere, mestal moijere kleedjes opgehangen.

Dus: Di boek mikt 't meugelijk um de riekdom van oons Gelderse dialect en o.nze Gaelderse cultuur te lere kenne.

Vanmiddag wil ik aon de hand van en liedje van de Siesmejenekes “En klaen ald wit huuske” en por woorde uut 't wordeboek d'r uutli.chte. Ik gebruik di gedi.cht um en idee van de sfeer van vroeger ien huus te kriege. Vurdaa ik da gedi.cht vörlaes, zal ik nog war vertelle over wa vun huus ien di gedi.cht bedoeld wördt. 't Is en stukske uut 't boek Het Rijk van Nijmegen. Oostelijk deel en de Duffelt.

Typerend voor Groesbeek en omgeving zijn de keuterijen en bezembindershuisjes geweest. Voorbeelden daarvan vond men tot voor korte tijd

nog op de Stekkenberg. De kleine huisjes maten 3 bij 6 meter. Een flink bezembindershuis was 6 meter breed en 7,5 meter lang, de muren waren ca. 1,35 meter hoog en de daknok bevond zich op 3,5 meter boven de vloer. Zo'n huis was verdeeld in een viertal vertrekken nl.: de keuken of de gäöt, tevens als rieddèel gebruikt, het woonvertrek en twee slaapkamers met ingebouwde bedsteden. De zolder werd benut als opslagplaats voor de berketwijgen, het riesholt. Buiten stond het huuske of de wc. Meestal moest men gebruik maken van een gemeenschappelijke pomp.

En klaen ald wit huuske

(tekst: Wilma Giesbers/muziek: Theo Giesbers)

En klaen ald wit huuske, twee raamkes en en deur.

Op de schorsteen stet en kruuske, ien de muur zit enne scheur.

't Hele dak lit vol mae mos, 't Portje hingt nog naat.

As zu'n huuske is vertelle kos, wat 't allemol nog wët.

't Woord huis wil ik noow aon de hand van di käärtje nog eens goed bekieke. D'r komme ien Gelderland 3 vurme van *huis* vur:

- huis ien 't weste van 't Rivierengebied,
- huus ien 't ooste van 't Rivierengebied, ien 't Veluwegebied en ien 't weste van d'n Achterhoek,
- hoes ien 't ooste van d'n Achterhoek.

Hoes is de alste vurm van de drie, huus is iets junger en huis is de neejste vorm.

Dwors dur 't Rivierengebied lupt aen graans tusen huis ien 't weste en huus ien 't ooste. Da is me en moi-j Gruusbeks woord de graans van de diphongering. Deez graans lit precies beej Ewwiek en viende we ook trug ien andere woorde me en ui. Zo hedde muis ien 't weste en muus ien 't ooste. Ien 't Rivierengebied kömt beej sommige woorde me en ui ok nog de alde oe-vurm vur. Zo zien we op di käärtje van 't woord *duiven* ien 't ooste van 't Rivierengebied twee plaatse (Gruusbek en Millingen) die 't woord doeve gebruuke. Nevve deez aldste vurm zien we ien 't westen en neeje vurm opkomme. Op de graans tusse Gelderland en Zuid-Holland (ien Spijk en Leerbroek) zien we de vurm doive.

*Van kiender die gebore zien, enne stroizak was ur bed,
die hier speulde me en stuk of tien, dur groot wier op klein gelet.
En wie d'r hier is doodgegaon, 't laeve kwam, 't laeve ging,
mar 't huuske is hier blieve staon, zu klaen en zu gering.*

Uut di couplet heb ik 't woord kiender gehold. Net as beej huis en huus zien we ok hier daa de graans beej Ewiek heel belangriek is. Op 't käärtje kunde zien daa ien 't weste van Ewiek keinder en ien 't ooste kiender gezet wurdt. Ok deez graans zien we trug beej andere woorde me ei/ij. Zo hedde ien 't weste ijs en ien 't ooste ies.

*Van geschoerde witte klumpkes, dreugend ien de zon,
enne gutsteen vol me kumkes en en präötje as 't kon.
Dor gund dor het de pomp gestaon, 't leve kwam, 't leve ging,
mar 't huuske is hier blieve staon, zu klaen en zu gering.*

Dialectwoorde hebbe nie alleen verschillende kla.nke. Ok zien d'r vur en begrip aecht andere woorde gemakt. Vur 't begrip *gootsteen* bevrubeld zien we veural ien 't weste (Culemborg, Leerbroek, Spijk en Tricht) *gootsteen*, *gutsteen*/*geutsteen*/*gäötsteen* zien we verspreid ovver 't hele Rivierengebied. *Goot*/*gut*/*geut*/*gäöt* kumt allemol van 't Hollandse woord *gieten*. Nevve deez woorde komme ien 't Rivierengebied ok nog *spuulsteen* (ien Gruusbeek), *spuulbak* (ien Ammerzoden, Huissen, Maurik, Druten) en *pompbak* (ien Puiflijk en Deest) vur.

*Van winkele me en buuske en vur de kachel ien de teil.
Vur de raame zoat en luuske, 't witte zand ien plets van zeil.
Wie hier is ien en uutgegaon, 't laeve kwam, 't laeve ging,
mar 't huuske is hier blieve staon, zu klaen en zu gering.*

Op di käärtje zien we 't begrip *wastobbe*. Vur *wastobbe* komme drie vurmen ien 't Rivierengebied vur. *Kuip*/*kuup* ien 't ooste van 't Rivierengebied, vurrall langs de Waol. 't Woord *tob*/*tobbe* ziede ien heel 't Rivierengebied trug, mar veural ien 't midden en weste. En tenslotte 't woord *teil*/*tael* viende ien 't hele gebied van Gruusbeek tot Culemborg en van Bruchem tot Huissen.

Nevve de woorde van vroeger worre ok moderne begrippen ien di woordenboek uutgewaarkt. En dan vaelt op daa ok vur en neeje begrip as bevrubeld *de kinderbox* moi-je dialectwoorde ontstaon. Op 't käärtje van *kinderbox* zien we da 't woord *box*, daa ok ien 't Hollands gebruukt wurdt, veural in 't weste van 't Rivierengebied gezet wurdt. Ien 't ooste kumt 't woord *looprek* veural vur.

Vurdaa ik mien präötje mè en gedi.cht wil afsluute, wil ik één iemand nog haartelijk beda.nke. Hi.j hèt d'r vur gezörgd daa 't boek ovver 't huus meer geworre is as alleen en woordenboek. Theo Bons

beda.nkt vur de moiye foto's, die weej same hebbe mugge ma.ke ien Museumboerderij de Tip en beej en por families ien Gruusbeek. Ok die mi.nse hort-stikke beda.nkt vur de hulp.

Tenslotte wil ik en gedi.cht van Wilma Giesbers vurlaeze, worien duidelijk gemakt wurdt wa en huus tot oowe thuus mikt. Wilma is mien moeder en ze schrief ok de tekste vör de Siesmejennekes.

Wa is en huus?

Ennen hoop steen, wa ho.lt,
glas en a.nder grei-j, me en dak d'rop.
En d'n ene zienen hoop steen
is grutter as daen van d'n a.ndere.
D'r zien d'r zat die en stuk keton, wa golfplaote,
plestik of en zeil ur huus noeme.

Wa is ennen thuus?

Ennen goei-jen thuus is en stei-j,
waor ge oow aege mugt zien,
en plaets wor waarmte is,

wor ge oow geburrege wet.
Nie umdaa ge d'r alles mugt en kriet,
mar umdaa ge 't d'r sa.me goed het.

Nie d'n grutsten hoop steen,
mar d'n grutsten hoo.p liefde
mikt van en huus ennen thuus.
Bedi.nk wael: onder en stuk zeil
mot de liefde staerreker zien,
dan ien ennen groten hoop steen.

Charlotte Giesbers tijdens de presentatie van de eerste twee afleveringen van het *Woordenboek van de Gelderse dialecten*.

Gedeputeerde Hans Esmeijer ontvangt tijdens de presentatie de aflevering 'Veluwe' van het *Woordenboek van de Gelderse dialecten*.